

Η «ΦΩΝΗ» ΤΟΥ ΨΑΛΤΗ

Του Ἁγγελου Γ. Μαντᾶ

Η ἀ σᾶς ἀφηγηθῶ ἓνα περιστατικό, τὸ ὁποῖο, μὲ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη παραλλαγή, μοῦ ἔχει συμβεῖ πολλές φορές. Συνέβαλλα τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία δίπλα σὲ φίλο μου νεαρὸ ψάλτη. Στὸ τέλος τοῦ πρώτου τροπαρίου τῶν μακαρισμῶν τὸν ἀκούω νὰ λέει «...αὐτοῦ τῆς μετανοίας ἀξίωσον καὶ **τὴν ἀνάξιον**». Ἐπρόκειτο, βέβαια, γιὰ κεκοιμημένη. Ψιθύρισα στὸ φίλο μου ὅτι ἔπρεπε νὰ ποῦμε «τὸν ἀνάξιον», ἔστω κι ἂν ἡ ἀκολουθία ἀφοροῦσε σὲ γυναίκα. «**Θὰ σοῦ ἐξηγήσω στὸ τέλος**», τοῦ εἶπα. Παρακάτω ὁμως τὸν ἀκούω νὰ λέει «**ἀνάπανσον ἐν χώρα δικαίων δὲν μετέστησας δούλόν σου**». «**Ὁχι**», τοῦ λέω, «**ἦν μετέστησας δούλην σου, ἔπρεπε νὰ ποῦμε**». Ἀγανάκτησε ὁ ἄνθρωπος. «**Πρόκειται ἢ δὲν πρόκειται γιὰ γυναίκα;**», μοῦ λέει. **Θὰ σοῦ ἐξηγήσω στὸ τέλος**, τοῦ ξαναεἶπα, ἀλλὰ φοβᾶμαι ὅτι ἀκόμα χρωστάω τὴν ἐξήγηση, ἢ, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, μιὰ πειστικὴ ἐξήγηση. Τὴν ἐπιχειρῶ, λοιπόν, σήμερα. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων κάποιες γενικότερες σκέψεις γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ψάλτη στὴ θεία λατρεία. Μόνο ποὺ θὰ χρειαστεῖ νὰ ἀναφέρουμε λίγα θεωρητικὰ ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς φιλολογίας καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς λογοτεχνίας.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα θὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ἡ ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται στὴν ἐμμελῆ ἀπόδοση κειμένων. Τὰ κείμενα τῶν ὕμνων ψάλλονται ἀπὸ τὸν λαό, τὸν ὁποῖο ἀντιπροσωπεύει ὁ ψάλτης. Ἡ ψαλτική, ἐπομένως, εἶναι τέχνη ἐμμελοῦς ἀναπαραγωγῆς κειμένων. Ὅμως, τὸ κείμενο δὲν παύει νὰ εἶναι κείμενο, καὶ ἐπομένως νὰ

ὑπόκειται στοὺς νόμους καὶ τὶς νόρμες ποὺ διέπουν κάθε κείμενο, νὰ διαθέτει τὰ βασικὰ ἐκεῖνα συστατικὰ ποὺ τὸ κάνουν νὰ εἶναι κείμενο.

Κατ' ἀρχὴν, λοιπόν, σὲ κάθε κείμενο κάποιος ἢ κάποιοι μιλοῦν. Σὲ κάθε κείμενο ἀκούγονται μία ἢ περισσότερες φωνές. Στὰ ἀφηγηματικὰ κείμενα, γιὰ παράδειγμα, ἀκούγεται σὲ πρῶτο ἐπίπεδο ἡ φωνὴ τοῦ ἀφηγητῆ καὶ σὲ δευτερεύοντα ἐπίπεδα οἱ φωνές τῶν προσώπων τοῦ ἀφηγήματος. Στὰ λυρικά κείμενα ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ ποιητῆ. Στὰ δραματικὰ κείμενα (θεατρικά, δηλαδή) ἀκούγονται οἱ φωνές τῶν προσώπων τοῦ δράματος, οἱ ὁποῖες ἀναπαραγόνται μὲ τὸ στόμα, τὴν ὑλική, δηλαδή, φωνὴ τῶν ἠθοποιῶν. Ὅταν, ὁμως, τὸ θεατρικὸ ἔργο ὑπάρχει ἀπλῶς ὡς κείμενο, ὅταν τὸ διαβάζουμε σὲ ἓνα βιβλίο, τότε ἀκούγονται μόνο οἱ φωνές τῶν προσώπων τοῦ δράματος. Τὸ θέατρο μᾶς δίνει ἓνα καλὸ παράδειγμα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς διαφορᾶς ἀνάμεσα στὴ φωνὴ ἢ τὶς φωνές τοῦ κειμένου καὶ στὴ φωνὴ ἐκείνου ποὺ ἀναπαραγάγει τὶς πρῶτες. Τὸ ἴδιο συνέβαινε μὲ τοὺς ἀοιδούς καὶ τοὺς ραψωδοὺς τῆς ἀρχαιότητος, οἱ ὁποῖοι δάνειζαν τὴν ὑλικὴ φωνὴ τους στὴ φωνὴ τοῦ ἀπόντα ἀφηγητῆ. Ἡ φωνὴ ἢ οἱ φωνές τοῦ κειμένου ὑπάρχουν **μέσα** στὸ κείμενο. Ἡ φωνὴ τοῦ κειμένου δὲν ταυτίζεται ὁμως ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν ὁμιλία τῶν προσώπων τοῦ κειμένου. Ἡ φωνὴ ἢ οἱ φωνές τοῦ κειμένου ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὀπτικὴ γωνία αὐτοῦ ποὺ μιλάει καὶ πιὸ συγκεκριμένα μὲ τό:

- ποιὸς μιλάει
- σὲ ποιὸν ἀπευθύνεται

* Ἀνακοίνωση στὸ συνέδριο ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴ Χαλκίδα ἀπὸ τὸ Σύλλογο Ἱεροψαλτῶν Ν. Εὐβοίας, στὶς 19 Δεκεμβρίου 1999, μὲ θέμα «*Ψαλτικὴ τέχνη: τὸ ὁμοούσιον γέννημα τῆς ὀρθόδοξης λατρείας*».

- για ποιά λόγο μιλάει
- μέ ποιόν τρόπο μιλάει

Ἡ φωνή ἢ οἱ φωνές τοῦ κειμένου δέν ἔχουν παρά μόνο νοητή ὑπόσταση. **Κεῖνται** μαζί μέ τὸ **κείμενο** καί περιμένουν τήν ἀνάστασή τους. Ἡ ἀνάσταση τοῦ κειμένου καί τῶν φωνῶν του γίνεται μέ τήν ἀνάγνωση. Αὐτή ὅμως εἶναι μιὰ ἀτελής διαδικασία. Ἡ πλήρης ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου γίνεται μέ τήν ἀκουστική του ἐξεικόνιση καί τελειότερα μέ τήν μελωδική ἀπόδοσή του. Τὸ κείμενο, τὸ κάθε κείμενο, φιλοδοξεῖ νὰ γίνει κοινωνικό γεγονός. Μόνο ἡ ἡχητική ἀπόδοση τοῦ κειμένου ἀποκαθιστᾷ πλήρως τὸν κοινωνικό του χαρακτήρα. Τὸ ἱερό κείμενο εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο κείμενο ἓνα *δυνάμει* κοινωνικό γεγονός. Ὁ ἦχος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ τοῦ παρέχει τήν κοινωνικότητα ποῦ δικαιούται νὰ ἔχει. Ὁ ἦχος εἶναι τὸ ὑλικὸ μέσον, τὸ ὁποῖο καθιστᾷ κοινὸ κτῆμα τῆς λατρευτικῆς κοινότητας τὸ ἱερό κείμενο. Ὁ ἦχος εἶναι ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖο τὸ κείμενο γίνεται οἰκεῖο στοὺς πιστούς. Ἡ ἀρμονικότητα τοῦ ἡχου συμβάλλει πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Ἡ ὀρθόδοξη λατρεία εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὑπόθεση ἐμμελοῦς ἀπόδοσης τῶν κειμένων. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς τὰ νέα μέλη της ὀνομάζεται «*κατήχησις*». *Κατηχῶ* σημαίνει «*διὰ τοῦ ἡχου τέρπω καὶ διδάσκω*».

Ἐγκυρότατος ἐρμηνευτῆς τῆς λατρευτικῆς μας παράδοσης ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, παρατηρεῖ:

«...*Διὰ τῆς πατροπαράδοτου Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὄχι μόνον τὰ ἱερά ἄσματα ἔγιναν προσφιλή καὶ οἰκεῖα εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ ἡ γλῶσσα εἰς ἣν ταῦτα εἶναι γεγραμμέ-*

να καταληπτῆ, ὡς ἔγγιστα, καὶ εἰς τοὺς ἀγραμμάτους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων τὰ ῥήματα διὰ τῆς αὐτῆς Μουσικῆς καὶ τοῦ λογαοιδικοῦ αὐτῆς τρόπου κατέστησαν οἰκειότερα εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ βαθύτερον πάντοτε εἰσδύουσιν εἰς τῶν ἀκροατῶν τὰς καρδίας.

Ἔθεν ἡ γλῶσσα αὕτη, εἰς ἣν εἶναι γεγραμμένα τό τε *Εὐαγγέλιον* καὶ τὰ ἱερά ἄσματα, ἔχει τὸ μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον προνόμιον νὰ ἐξακολουθῆ καὶ μετὰ εἴκοσι αἰῶνας νὰ εἶναι ζωντανή, εἰς τὴν ἀκοήν τοῦλάχιστον («Ἡ Μουσικὴ καὶ τὰ Ἱερά Εὐαγγέλια», Ἀπαντα, κριτικὴ ἔκδοσις Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, ἐκδόσεις Δόμος, τόμ.

5ος, σ. 237, οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μου).

Ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ἐμμελής ἀπαγγελία (ὁ λογαοιδικός τρόπος) ἀποτελοῦν τὸν ἀντίποδα τῆς ἀνάγνωσης, ἡ ὁποία προσιδιάζει *στή θρησκεία τοῦ βιβλίου*, ὅπως εἶναι ἡ δυτικὴ καὶ ἰδιαίτερα ἡ

προτεσταντικὴ ἔκδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἔστω κι ἂν γίνεται σὲ ὁμαδικὴ σύναξις ἢ ἀκόμα καὶ στὸ χωρὸ τοῦ ναοῦ, ἡ ἀπλή ἀνάγνωση δέν ἀρκεῖ νὰ ἐπιτελέσει τὸ ρόλο ποῦ πρέπει νὰ ἔχει τὸ κείμενο *στή λατρευτικὴ κοινότητα*, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ καθιστᾷ περισσότερο ὑπόθεση ἀνάγνωσης καὶ λιγότερο ἀκοῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ σχετικὴ καινοτομία δὲ βρίσκει σύμφωνο τὸν Παπαδιαμάντη:

«*Οἱ περὶ πάντα ἐπιπόλαιοι καὶ ἀταλαίπωροι νεωτερισταὶ κατέκριναν καὶ τὸ λογαοιδικὸν τοῦτο μέλος καὶ εἶπαν ὅτι τοῦτο εἶναι "ἐπίρρινον" δῆθεν καὶ κακόζηλον. Εὐρον δὲ καὶ τινες καινοτόμους ἱερεῖς, οἵτινες πεισθέντες εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν ξενοφρόνων ἐκείνων, κατήργησαν αὐθαίρετως τὸν λογαοιδικὸν τρόπον καὶ ἀπαγγέλλουσι τὰς περι-*

κοπὰς τῶν θείων ρημάτων δι' ἀπλῆς ἀναγνώσεως. *Εἰς τοὺς τοιούτους ἱερεῖς πρέπει ν' ἀπαγορευθῆ ἀρμολίως ἢ καινοτομία αὕτη* (Ἄπαντα, ὅπ.π., σ. 238).

Ἡ φωνὴ τοῦ ἱεροῦ κειμένου αἰσθητοποιεῖται ἀπὸ τῆ φωνῆ τοῦ ἱερέα καὶ τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖο ἐκπροσωπεῖ ὁ ψάλτης. Ὅμως, τὸ κείμενο ἔχει τὴ δική του ἢ τις δικές του φωνές. Ὁ πιστὸς δανεῖζει τὴ φωνὴ του σ' αὐτὲς μὲ διακριτικότητα, μὲ τὸν προσήκοντα σεβασμό. Καὶ πάντα μὲ ἐπίγνωση τῆς προέλευσης τῆς φωνῆς. Ὁ ψάλτης, δηλαδή ὁ προσευχόμενος πιστὸς, υἰοθετεῖ τις φωνές τοῦ κειμένου κι αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνει μὲ τὴ δική του ὑλικὴ φωνή.

Πολλές φορές τὸ ἴδιο τὸ κείμενο δίνει τὴν ἐλευθερίαν στὸν ψάλτη νὰ ταυτίσει τὴ φωνὴ του μὲ τὴ φωνὴ τοῦ κειμένου. Ἄλλοτε, ὅμως, κρατᾶει τὴ δική του φωνή, ἔστω κι ἂν αὕτη προσφέρεται γιὰ παραδειγματικὴ χρήση ἀπὸ τὸν ψάλτη, ἀπὸ τὸν προσευχόμενον πιστό. Ὅταν ψάλλουμε, γιὰ παράδειγμα, *«Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς»*, τότε τὸ κείμενο προσφέρει τὴ φωνὴ του ὀλοκληρωτικὰ στὴ δική μας φωνή. Ὑπάρχουν, ὅμως, ἄλλα κείμενα, στὰ ὁποῖα ἀκούγεται σαφῶς ἡ φωνὴ τοῦ κειμένου. Ἄς πάρουμε γιὰ παράδειγμα τὸ περίφημο δοξαστικὸ τῶν ἀποστίχων τοῦ ὁρθρου τῆς Μ. Τετάρτης, πού ψάλλεται τὸ βράδυ τῆς Μ. Τρίτης, τὸ γνωστὸ ὡς τροπάριο τῆς Κασσιανῆς. Ἐκεῖ ἔχουμε ἓνα πιὸ σύνθετο, ἀφηγηματικὸ κείμενο. Ἄρχικὰ ὑπάρχει **μέσα** στὸ κείμενο ἡ φωνὴ κάποιου ἢ κάποιας πού ἀφηγεῖται, ἄς ποῦμε συμβατικὰ ἡ φωνὴ τῆς ποιήτριας (ἢ θεωρία τῆς λογοτεχνίας μιλάει γιὰ τὴ φωνὴ τοῦ ἀφηγητῆ, τὸν ὁποῖο μᾶς ζητᾶει νὰ τὸν διακρίνουμε ἀπὸ τὸ συγγραφέα ἢ τὸν ποιητῆ, γιατί μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα προσωπεῖο τοῦ συγγραφέα/ποιητῆ) καὶ αὕτη ἡ φωνὴ ἀφηγεῖται τὸ περιστατικὸ τῆς πόρνης γυναικὸς πού ἄλειψε μὲ μύρο τὰ πόδια τοῦ Κυρίου. Μέσα στὴν ἀφήγηση ἐγκιβωτίζεται, ὅπως λέμε, ἡ φωνὴ τοῦ κεντρικοῦ προσώπου τῆς ἀφήγησης, ἡ φωνὴ τῆς πόρνης γυναικὸς. Μὲ τὴ μετοχὴ *«λέγουσα»* εἰσάγεται ἡ φωνὴ αὕτη. Εἶναι ἡ πόρνη πού ἀρχίζοντας

μὲ τὸ σχετλιαστικὸ ἐπιφώνημα *«οἴμοι»* ὁμολογεῖ τὴν ἁμαρτωλότητά της, εἶναι αὕτη πού παρακαλεῖ τὸν Κύριο: *«μὴ με τὴν σὴν δούλην παρίδης»*, δὲν εἶναι ἡ ἀφηγήτρια, δὲν εἶναι ἡ μοναχὴ Κασσία ἢ Κασσιανή. Βέβαια, ἡ ποιήτρια υἰοθετεῖ παραδειγματικὰ αὕτη τὴ φωνή, καὶ ὁ ψάλτης υἰοθετεῖ –παραδειγματικὰ καὶ πάλι– καὶ τις δύο φωνές. Ὅμως ἡ φωνὴ εἶναι τῆς πόρνης.

Ἄς ξαναγυρίσουμε στὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία, στὰ κατασκευαστικὰ αὐτὰ κείμενα, πού μᾶς ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ γι' αὐτὲς ἔδω τις σκέψεις. Εἶναι, νομίζω, ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ ἀκολουθία ὅσον ἀφορᾶ τὴν ποικιλία τῶν φωνῶν. Ποιὲς φωνές ἀκούγονται ἐκεῖ;

Ἄρχικὰ ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ Προφητάνακτα Δαυὶδ, στοὺς στίχους τοῦ 118 ψαλμοῦ (*«Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, Ἀλληλουῖα»*). Ὁ Δαυὶδ ἀπευθύνεται στὸν Κύριο καὶ τοῦ ζητεῖ νὰ τὸν διδάξει τὰ δικαιώματά του (τὴ δικαιοσύνη του δηλαδή), τοῦ ἐκφράζει τὴν πίστη του, τοῦ ὁμολογεῖ τὴν ἁμαρτωλότητά του: *«Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλὸς»* καὶ τὸν παρακαλεῖ: *«ζήτησον τὸν δούλον σου, ὅτι τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐπελαθόμην»*. Εἶναι τοῦ ψαλμωδοῦ ἡ φωνή, τὴν ὁποῖα υἰοθετεῖ καὶ ὁ ψάλτης. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, πόσο ἄτοπο εἶναι νὰ λέμε *«ζήτησον τὴν δούλην σου»*, ὅταν κηδεύουμε γυναίκα.

Στὰ *«Εὐλογητάρια»* πού ἀκολουθοῦν ἀκοῦμε τὴ φωνὴ τοῦ ὑμνογράφου. Ὁ ὑμνογράφος προσεύχεται γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ταυτόχρονα μᾶς προσφέρει τὸ κείμενό του γιὰ νὰ προσευχηθοῦμε κι ἐμεῖς χρησιμοποιοῦντας το. *«Τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐγὼ εἶμι»*. Ὅ,τι εἶχε πεῖ ὁ Δαυὶδ προηγουμένως, τὸ λέει καὶ ὁ πιστὸς (=ὁ ψάλτης), γιὰ τὸν ἑαυτό του τώρα. Ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία εἶναι μὰ εὐκαιρία νὰ ἔλθει ὁ πιστὸς εἰς ἑαυτόν, νὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου. Προσεύχεται γιὰ τὸν προκείμενον νεκρὸ ἢ τὴν προκειμένη νεκρά, ὅμως ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού μεσολαβεῖ στὸν Κύριο γιὰ ἓναν συνάνθρωπό του; Εἶναι ἓνας ἁμαρτωλός, εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ τιμημένος μὲ

τή *θεία εικόνα*, ό άνθρωπος πού έχασε τήν άθανασία και τιμωρήθηκε μέ τό θάνατο, αυτός πού ζητεί άπό τόν Κύριο νά τόν έπαναγάγει στο *άρχαϊον κάλλος* και νά τόν κάνει πάλι *«Παραδείσου πολίτην»*. Μετά άπό μία τέτοια προσευχή παίρνει τό θάρρος νά παρακαλέσει για τόν νεκρό ή τήν νεκρά. *«Ανάπαυσον ό Θεός, τόν δούλον σου»*. Έδω θα πρέπει νά πούμε *«τήν δούλην»*, άν κηδεύουμε γυναίκα. Και στη συνέχεια *«κατάταξον αυτήν έν Παραδείσω»*, και πιο κάτω: *«Τήν κεκοιμημένην δούλην σου ανάπαυσον, παρορών αυτής πάντα τά έγκλήματα»*. Το ίδιο συμβαίνει παντού, όπου προσευχόμεστε για τόν κεκοιμημένο ή τήν κεκοιμημένη. Η φωνή του ψάλτη μιμείται τή φωνή του ύμνωδοϋ, ή είναι ή ίδια ό έαυτός της, είναι ή φωνή πού θέτει τά άμείλικτα εκείνα έρωτήματα στα κατ' ήχον ιδιόμελα: *«Ποία του βίου τρυφή διαμένει λύπης άμέτοχος; Ποία δόξα έστηκεν επί γης άμετάθετος;»* Η πιο κάτω: *«Που έστιν ή του κόσμου προσπάθεια;»* κλπ. Είναι ή φωνή του ιερέα ή του ψάλτη, του προσευχόμενου πιστου αυτή πού τά θέτει και είναι ή ίδια εκείνη πού δίνει τις άπαντήσεις, εκείνη πού φιλοσοφεί πάνω στα ανθρώπινα μέ τή *«μελέτη θανάτου»*. Είναι ή φωνή του ψάλτη ή του ιερέα εκείνη πού προτρέπει τούς άδελφούς: *«έννοήσαντες τό βραχύ της ζωής»*, νά ζητήσουν *«παρά Χριστώ»* ανάπαυση για τόν νεκρό ή τή νεκρά, *«τώ μεταστάντι»* ή *«τῆ μεταστάση»*. Αυτή ή ίδια φωνή θρηνεί και όδύρεται *«όταν έννοήση τόν θάνατον»*. Αυτή θαυμάζει τό μυστήριο του θανάτου και άναρωτιέται: *«πώς παρεδόθημεν τῆ φθορά και συνεζεύχθημεν τῶ θανάτω;»* για νά άπαντήσει ή ίδια: *«όντως Θεου προστάξει ως γέγραπται, του παρέχοντος τοίς μεταστάσι τήν ανάπαυσιν»*. Προστάξει Θεου, ό όποιος παρέχει, είναι αυτός πού δύναται νά παρέχει τήν ανάπαυσιν σε κάθε μεταστάντα, άνδρα ή γυναίκα. *«Τοίς μεταστάσι»*, λοιπόν, έδω, και όχι *«τώ μεταστάντι»* ή *«τῆ μεταστάση»*, κατá περίπτωση.

“Αν όμως στους μακαρισμούς πούμε *«άξίωσον κάμέ τήν άνάξιον»*, ή φωνή του

ψάλτη μιμείται τή φωνή της νεκράς, όπερ άτοπον, άφου ό ψάλτης άναφέρεται στον έαυτό του. Δέν συμβαίνει, όμως, τό ίδιο στον έπόμενο μακαρισμό, όταν λέμε *«έν ταίς αύλαίς άγιών ανάπαυσον, όν ή ήν προσελάβου έκ τών προσκαίρων»*. Έκει άπευθυνόμαστε παρακλητικά στον Κύριο για τόν κεκοιμημένο ή τήν κεκοιμημένη. Και προχωρούμε διερχόμενοι τή διάθεση του άδελφου ή της άδελφής: *«βοώντα ή βοώσαν: “Μνήσθητί μου, όταν έλθης έν τῆ βασιλεία σου”»*.

Τό ίδιο και στον έπόμενο μακαρισμό: *«ανάπαυσον έν χώρα δικαίων όν ή ήν μετέστησας δούλον σου ή δούλην σου»*.

Στά προσόμοια μετά τήν άπόλυση ισχύουν τά ίδια: *«Δεϋτε τελευταϊον άσπασμόν δώμεν άδελφοί τῶ θανόντι ή τῆ θανούση»* κ.ο.κ.

Υπάρχει, όμως, και ή περίπτωση κατá τήν όποία ή φωνή του ψάλτη μιμείται τή φωνή του νεκρου. Είναι στο δοξαστικό των μετά τήν άπόλυση προσομοίων: *«Όρωντές με άφωνον και άπνον προκείμενον, κλαύσατε πάντες επ' έμοί, άδελφοί και φίλοι, συγγενείς και γνωστοί. Τήν γάρ χθές ήμέραν μεθ' ύμων έλάλουν, και άφνω έπηθέ μοι ή φοβερά ώρα του θανάτου... κλπ.»*.

Είναι ή μόνη παραχώρηση της άκολουθίας σε μία μιμητική λειτουργία της φωνής του ψάλτη, κάτι πού παραπέμπει στο λυρικό θέατρο. Παραχώρηση φευγαλέα, έξω άπό τό κύριο σωμα της άκολουθίας, μετά τό *«Δι' εύχων»*. Είναι, θαρρῶ, και άπό τις έλάχιστες περιπτώσεις, ίσως ή μοναδική, σε όλο τό φάσμα της ιεράς ύμνωδίας, όπου ή φωνή του ψάλτη μιμείται φωνή άλλου προσώπου. Η φωνή του ψάλτη, ή φωνή του προσευχόμενου πιστου, δέν είναι θεατρική και πολυ περισσότερο μελοδραματική φωνή. Είναι ή φωνή της λατρευτικής κοινότητας, ή όποία χρησιμοποιεί τήν ανθρώπινη γλώσσα, τό κείμενο, τή μελωδία, όχι για τήν αισθητική ικανοποίηση ή τή συγκίνηση, αλλά για τήν κατανύξη και τή σωτηρία της ψυχής.